

PIOTR ANDRZEJEWSKI, MARIAN SZCZEPANIAK
Poznań

PAŃSTWA GRUPY WYSZEHRADZKIEJ – OBRAZ GOSPODARCZY

I. UWAGI WSTĘPNE

Grupa Wyszehradzka została powołana do życia w 1991 r. na fali aktywności regionalnej państw byłego bloku radzieckiego, określanej mianem „nowego regionalizmu”. Początkowa współpraca polityczna Grupy, wskutek różnicowania się interesów tworzących ją państw oraz ustania „zasilania” ze strony państw zachodnich, ustąpiła miejsca współpracy gospodarczej, która zyskała podstawy traktatowe w postaci podpisanej 21 XII 1992 r. Środkowo-europejskiej Umowy o Wolnym Handlu (*Central European Free Trade Agreement – CEFTA*). Umowa przyczyniła się do zahamowania w 1993 r. negatywnych tendencji we wzajemnej wymianie handlowej, jakie wystąpiły w latach 1990-1992. Natomiast modyfikacje Umowy dokonane w latach 1994-1995 sprawiły, że państwa *CEFTA* jednoczy dziś wspólny interes w usuwaniu barier celnych, a w bliskiej perspektywie – w tworzeniu na obszarze strefy warunków do swobodnego przepływu kapitału, usług i siły roboczej. W ten sposób tworzą one coraz korzystniejsze warunki do konkurencji, ta zaś – sprzyjając lepszemu wykorzystywaniu krajowych czynników produkcji – pobudza wzrost gospodarczy. Równocześnie państwa *CEFTA*, przyjmując rozwiązania Unii Europejskiej, wypełniają stopniowo warunki niezbędne do uzyskania jej członkostwa.

W tej sytuacji zasadne są pytania o potencjał ekonomiczny państw Grupy Wyszehradzkiej oraz o kierunki, tempo i koszty, w tym koszty społeczne ich transformacji systemowej. Na te pytania staramy się odpowiedzieć w niniejszym artykule. Aby uzyskać efekt porównywalności, skoncentrowaliśmy się na podstawowych elementach obrazu gospodarczego współpracujących państw, analizując w każdym przypadku podstawy ekonomiczne, strategię gospodarczą rządu, produkcję, handel zagraniczny i bilans płatniczy, inflację oraz zatrudnienie. Efekt porównywalności wzmocniliśmy jednorodnym charakterem źródeł, zaś główny akcent statystyczny został położony na 1993 r., co jest rezultatem opóźnień w publikowaniu wydawnictw

statystycznych. Artykuł kończy prognoza Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*Organisation of Economic Cooperation and Development* – *OECD*) dla państw wyszehradzkich do 1996 r. oraz wnioski ogólne.

Obraz gospodarczy państw Grupy Wyszehradzkiej został nakreślony na podstawie danych zaczerpniętych z wydawnictw przeglądowych *OECD*, opracowanych według zbliżonej metodologii przez ekspertów z Dyrektoriatu Ekonomicznego *OECD* wspólnie z przedstawicielami resortów gospodarczych państw Grupy. Zainteresowanie *OECD* Europą Środkową bierze się stąd, że na podstawie zawartych porozumień Polska, Czechy, Słowacja i Węgry uczestniczą od początku lat dziewięćdziesiątych w Programie *OECD* pn. „Partnerzy w trakcie przemian”. Dane *OECD* uzupełniliśmy informacjami zawartymi w krajowych publikacjach statystycznych (sprawozdawczość banków centralnych i urzędów statystycznych). Pomocnicze znaczenie miały raporty Biur Radców Handlowych RP w Pradze, Bratysławie i Budapeszcie.

II. POLSKA

1. PODSTAWY EKONOMICZNE

Po gwałtownym spadku produkcji w latach 1990 i 1991, Polska stała się pierwszym z krajów przechodzących transformację, który odnotował ponownie wzrost gospodarczy. PKB wzrósł o 2,6% w 1992 r. oraz o 3,8% w 1993 r. Szybko zahamowana została inflacja, która w 1990 r. była niemal hiperinflacją; potem utrzymywała się tendencja malejąca. Udało się doprowadzić w znacznym stopniu do wymienialności waluty; złoty jest traktowany przez ludność jako pieniądź zachowujący wartość. Choć w latach 1990 i 1991 produkcja w niektórych dziedzinach gwałtownie zmalała, w innych, takich jak usługi, wzrost gospodarczy rozpoczął się bardzo szybko, wielkość eksportu rosła zaś skokowo. W 1992 r. więcej sektorów gospodarki wykazywało spadek niż wzrost. W 1993 r. w większości sektorów odnotowywano już wzrost.

TABELA 1

Gospodarka Rzeczypospolitej Polskiej – podstawowe wskaźniki

Lata	1992	1993	1994	1995*
Przyrost PKB (w %)	2,6	3,8	4,5	5,0
Stopa bezrobocia	13,6	15,7	16,1	18,0
Stopa inflacji	43,0	35,3	32,2	20,0
Przyrost płac realnych (w %)	97,3	97,1	101,7	103,1
Przyrost eksportu (w %)	7,0	7,2	21,4	9,1
Zadłużenie zagraniczne (w mld USD)	52,5	47,2	45,0	.

Źródło: „Deutsche Bank Research Review” nr 1/1995, GUS.

* Prognoza

Wprowadzone zostały szybko zasadnicze reformy prawne i instytucjonalne ułatwiające działanie rynku. Do końca 1990 r. nastąpiła liberalizacja cen i handlu, możliwe stało się podejmowanie wszystkich rodzajów działalności gospodarczej. W rezultacie sektor prywatny powiększał się dynamicznie i stał się siłą napędową ożywienia gospodarczego.

Po początkowym okresie, w którym popyt był pobudzany przez eksport, w 1993 r. dominującym czynnikiem wzrostu stało się spożycie. W 1994 r. inflacja obniżona została do poziomu 32,2%, a dalsze jej zmniejszanie postępuje bardzo wolno i napotyka poważne trudności. Deficyt budżetowy pozostaje nadal przedmiotem sporów politycznych; powiększa się gwałtownie ciężar obsługi zadłużenia wewnętrznego i zagranicznego. Jednocześnie wyłaniają się trudne problemy polityki gospodarczej, jaką trzeba prowadzić w dziedzinie obniżania kosztów i łagodzenia skutków ubocznych transformacji gospodarczej, a także problemy związane ze wspieraniem reform. Do 1994 r. bezrobocie stale rosło, osiągając poziom około 16%. Wzrost różnicowania rozkładu dochodów oraz znaczny spadek zatrudnienia wymusiły transferowanie znacznych środków budżetowych w formie zasiłków dla bezrobotnych i dotowania wcześniejszego przechodzenia na emeryturę. Firmy państwowe nie spłacają bankom wielkich sum należności kredytowych. Powoduje to, że pośrednictwo finansowe jest nadal ograniczone. Niekorzystne jest, że po pięciu latach reform nadal toczą się spory wokół przekształcania przedsiębiorstw państwowych w organizacje nastawione na osiągnięcie zysków.

Wiele trudności przysparza wprowadzanie nowych instrumentów reform mających zmienić zachowania i organizację dotychczasowych instytucji, zwłaszcza przedsiębiorstw państwowych i przedsiębiorstw działających samodzielnie. Grupy interesów są dobrze zorganizowane i działają skutecznie, a *consensus* polityczny w tak ważnych dziedzinach, jak zarządzanie i prywatyzacja, okazał się kruchy. W rezultacie – możliwości oddziaływania na zachowania i strukturę przedsiębiorstw (w tym państwowych gospodarstw rolnych) rozwijały się od 1990 r. bardzo powoli.

2. STRATEGIA GOSPODARCZA RZĄDU

Program przeobrażeń gospodarczych wprowadzony w styczniu 1990 r. miał na celu stabilizację gospodarki i jednocześnie rozpoczęcie szybkich zmian systemowych. Od tego czasu wszystkie kolejne rządy dążyły do realizacji celów programu stabilizacji, choć zmieniał się sposób realizacji reform strukturalnych. Wynikało to głównie z trudności porozumienia się co do metod działania. W latach 1990 i 1991 przeprowadzono szybko poważne reformy systemowe. Od tego czasu zmiany strukturalne dokonują się spontanicznie. Sektor prywatny powiększał się dynamicznie; dyscyplina finansowa stale poprawiała się, nawet w niektórych przedsiębiorstwach

państwowych. Prywatyzacja w dziedzinie drobnej przedsiębiorczości jest już praktycznie zakończona; także wiele firm średniej wielkości sprzedano lub wydzierżawiono. Z drugiej strony większość przedsiębiorstw, które w chwili zapoczątkowania programu przemian należały do państwa, trzeba jeszcze sprywatyzować.

Wzrostowi PKB, osiągniętemu w dwa lata od wprowadzenia programu reform gospodarczych, towarzyszył wzrost wydajności pracy, a także istotne zmiany w strukturze gospodarki. Udział przemysłu ciężkiego w produkcji spadł, a sektory handlu, usług i budownictwa znacznie rozwinęły działalność. Wraz z dynamicznym rozwojem sektora prywatnego gospodarka utraciła nadmierną zależność od dużych przedsiębiorstw. Zwiększyła się, choć wciąż umiarkowanie, rola średnich i małych przedsiębiorstw. Produkcja w większym stopniu uwzględnia koszty, odzwierciedlając nowe podejście do zarządzania: spadło zużycie energii i surowców. Usługi transportowe są obecnie rozsądniej wykorzystywane, a siła robocza dostosowuje się do nowych warunków. Inwestycje, pomimo dużego wzrostu w 1994 r., pozostają na niskim poziomie. Ważnym elementem w odradzającej się gospodarce wydaje się wzrost efektywności realokacji kapitału poprzez sprzedaż aktywów, likwidacje przedsiębiorstw i prywatyzację. Przychody te uzupełnia mała liczba wysoce dochodowych inwestycji, skoncentrowanych w małych i średnich przedsiębiorstwach. Inwestycji tych, a bardziej ogólnie – restrukturyzacji, dokonano poprzez samofinansowanie przy spadku realnego kredytu bankowego dla gospodarki.

Społeczne koszty reform były bez wątpienia wysokie dla znacznej części ludności. Około 16-procentowy poziom bezrobocia jest wysoce skoncentrowany w określonych grupach wiekowych, regionach i według płci. Średnie płace realne spadły, a wielu emerytów i rencistów nie może się utrzymać wyłącznie ze swoich świadczeń. Szczególnie ciężko dotknęło to robotników i chłopów; zmniejszeniu zatrudnienia w przemyśle towarzyszy zaostrenie konkurencji w rolnictwie. Taki bieg wydarzeń przyczynił się do powszechnie panującego przekonania, że społeczeństwo nie zyskuje na odbudowie gospodarki. Zwiększyło to opór społeczny wobec inwestycji i wysokich dochodów przedsiębiorców. Jednocześnie podatek od ponadnormatywnego wzrostu wynagrodzeń stał się wysoce niepopularny i niesłusznie postrzegany jako karny podatek nałożony na przedsiębiorstwa państwowe. W celu utrzymania poparcia dla kontynuacji reform, na początku 1993 r. rząd zawarł porozumienie ze związkami zawodowymi – „Pakt o przedsiębiorstwie państwowym”. Pakt wymaga, aby o przekształceniu przedsiębiorstwa rozstrzygano w określonym czasie, ale z zachowaniem określonego postępowania wybranego przez pracowników. W efekcie pracownicy otrzymywaliby pakiet akcji, przedstawicielstwo w radzie nadzorczej i obniżenie kontroli płac. Najważniejsze części Paktu nie weszły w życie do czerwca 1994 r., kiedy to nowy rząd ogłosił swoją „Strategię dla Polski”. Podobnie jak wcześniejszy Pakt, Strategia ma na celu utrzymanie

poparcia dla zmian w zarządzaniu firmami państwowymi, jednakże zakłada większą w nim rolę państwa. Środki polityki gospodarczej zaproponowanej w Strategii są szersze w swoim zasięgu, a jej celem jest obniżenie społecznych kosztów transformacji.

3. PRODUKCJA

Polska gospodarka wykazuje oznaki ożywienia. Po 7-procentowym spadku w 1991 r. PKB zaczął się w latach 1992-1994 powiększać, wzrastając odpowiednio o 2,6% oraz 4,5%. Z uwagi na znaczenie dla gospodarki produkcji przemysłowej (nadal około 37% PKB), jej wzrost o około 12% w 1994 r. był szczególnie ważny. Wzmocnił on osiągnięcia, które w 1991 r. były już zauważalne w dziedzinie usług i w budownictwie. Ożywienie zostało spowolnione ostrym – wywołanym suszą – spadkiem produkcji rolnej w latach 1992 i 1994.

Po spadku w latach 1990 i 1991, inwestycje brutto w środki trwałe – stanowiące do 1992 r. około 21,0% PKB – wzrosły o około 2,8%. Wiele przemawia za tym, że inwestycje mogą nie być w pełni wykazywane; często, aby ukryć zyski, traktuje się je jako koszty bieżące. W latach 1993-1994 inwestycje wzrosły o dalsze 2,9% i 3,5%. Struktura inwestycji świadczy o zmianie zachowań na poziomie przedsiębiorstw. W latach 1992 i 1993 wzrost inwestycji wynikał z inwestowania przez małe przedsiębiorstwa (poniżej 50 pracowników w przemyśle oraz 20 w usługach). Inwestycje dużych firm obniżyły się w latach 1992-1993 odpowiednio o 11% i 5%. Inwestycje sektora prywatnego wzrosły w 1992 r. o 15% – mniej więcej zgodnie ze wzrostem wartości dodanej wytwarzanej w tym sektorze – podczas gdy inwestycje w sektorze państwowym zmalały o 8%. Zmniejszanie zapasów, dość znaczące w 1992 r., następowało nadal w latach 1993-1994, choć w wolniejszym tempie. Relacja zapasów surowców i półproduktów do wielkości sprzedaży produktów przemysłowych zaczęła się zmniejszać w lipcu 1991 r.

W 1992 r. wzrost produkcji przemysłowej rozkładał się w poszczególnych gałęziach nierównomiernie. Zmieniło się to od 1993 r., kiedy to nastąpiło przyspieszenie wzrostu produkcji przemysłowej. W 1992 r. gałęzie przemysłu, które ucierpiały wskutek załamania się rynków dawnej RWPG oraz zamówień na cele obronne, nadal zmniejszały produkcję. Wiele z tych gałęzi przemysłu ucierpiało też wskutek przesunięcia się popytu na towary konsumpcyjne i środki trwałe w kierunku importu. Z wyjątkiem przemysłu skórzanego, metali nieżelaznych, energetyki i górnictwa węglowego, we wszystkich sektorach odnotowano w 1993 r. wzrost.

Odzwierciedlając zróżnicowanie tempa wzrostu produkcji w różnych sektorach, widoczne stały się zmiany w strukturze produkcyjnej gospodarki. Udział przemysłu ciężkiego – górnictwa, metalurgii i elektromaszynowego

– zmalał, podczas gdy wzrósł udział przemysłu środków transportu, paliw i żywności. Ogólnie, udział przemysłu – początkowo bardzo duży w porównaniu z krajami o podobnym PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca – zmalał w latach 1990-1992 o cztery punkty procentowe. Jednocześnie wzrósł proporcjonalnie udział budownictwa i handlu. Udział zatrudnienia w usługach wzrósł z 35,4% w 1989 r. do 44% w 1994 r., podczas gdy udział zatrudnienia w przemyśle zmalał w tym okresie z 35,3% do 30,7%¹.

Poprawa dyscypliny finansowej była podporą zmian strukturalnych i przyczyniła się do ich trwałości. Kredytowanie wzajemne przedsiębiorstw nie osiągnęło nadmiernych rozmiarów i obecnie firmy bardzo aktywnie zabiegają o wzajemne płatności. Oczekiwania co do ogólnego umorzenia zadłużenia przedsiębiorstw przez banki nie spełniły się. Zamiast umorzenia wprowadzono w bankach departamenty restrukturyzacji złych kredytów i wydano zakaz udzielania nowych kredytów klientom, którzy nie wywiązali się z wcześniejszych zobowiązań kredytowych. W rezultacie wysoki poziom kredytów nie spłacanych ustabilizował się, z wyjątkiem kredytów udzielonych spółdzielniom mieszkaniowym, hurtownikom oraz sektorowi rolnictwa. W celu ograniczenia ryzyka wiele przedsiębiorstw albo spłaciło swoje kredyty bankowe, albo wcale nie zaciągnęło kredytu. Poprawa dyscypliny finansowej miała także wpływ na wzrost płac. Wiele małych i średnich przedsiębiorstw państwowych najczęściej nie przekracza norm płacowych. W przeciwieństwie do tych pozytywnych zmian, znacznie wzrosły zaległości podatkowe, głównie bardzo dużych przedsiębiorstw (kopalnie, przemysł stoczniowy, hutnictwo). Te przedsiębiorstwa są także znacznie zadłużone w bankach, w stopniu niewspółmiernie wysokim w porównaniu do innych zakładów. Co więcej, stale przekraczały one normy płacowe i nagromadziły duże zaległości podatkowe z tytułu podatku od ponadnormatywnego wzrostu wynagrodzeń.

Podczas gdy wiele firm jest obecnie skrzępowanych ostrymi obciążeniami budżetowymi, istnieje jeszcze pewien sposób umacniania gospodarki rynkowej: zmiana orientacji przedsiębiorstw na wykazywanie rentowności w konkurencyjnym otoczeniu rynkowym i wspomagający to rozwój zarządzania przedsiębiorstwami. Okrzepli sektor prywatny i nowe przedsiębiorstwa niewątpliwie troszczą się o swoją dochodowość, ale większość przedsiębiorstw państwowych i niektóre z ostatnio sprywatyzowanych wydają się mieć na celu głównie wzrost wynagrodzeń i utrzymanie zatrudnienia – chociaż cele te podlegają zwiększonej dyscyplinie finansowej. Mimo braku oczywistych dowodów wydaje się, że komercjalizacja firm często nie dawała w efekcie poprawy w zarządzaniu, w której to poprawie pokładano nadzieje. Prywatyzacja postępowała stosunkowo wolno, w wyniku czego bezpośrednio inwestycje zagraniczne pozostają na umiarkowanym poziomie, a wiele przedsiębiorstw jest niepewnych o swoją przyszłość².

¹ OECD. *Przegląd gospodarczy. Polska*. Wyd. OECD, 1994, s. 12.

² *Biuletyn Statystyczny GUS*. Warszawa 1994, s. 166.

4. HANDEL ZAGRANICZNY I BILANS PŁATNICZY

Po dynamicznym wzroście w pierwszych dwóch latach transformacji, tempo wzrostu eksportu spadło mniej więcej od połowy 1992 r. do końca 1993 r. o ok. 3%. Jednocześnie import wzrósł – z pewnymi wahaniami w ostatnich miesiącach 1992 r. i w pierwszej połowie 1993 r. – o 17,7%. W rezultacie bilans handlowy pogorszył się w 1993 r. o około 1,8 mld USD, co postawiło pod znakiem zapytania konkurencyjność polskiego eksportu, a także otwartość rynku krajowego i rynków zagranicznych.

Wydaje się, że gwałtowny wzrost importu wynika z oddziaływania trzech czynników. Czynniki te to: zmieniająca się struktura gospodarki, oczekiwanie na zmiany podatkowe i kursów wymiany oraz nadwyżka popytu nad podażą. Gospodarka polska charakteryzuje się względnie niskim importem w stosunku do PKB; poziom importu niewątpliwie rośnie w trakcie restrukturyzacji. Dobra inwestycyjne i konsumpcyjne stanowią w nim odpowiednio 17% i 22%. Wzrost importu dóbr konsumpcyjnych może stanowić jednorazowe wyrównanie jego niskiego poziomu w przeszłości. Gwałtowny wzrost importu w omawianym okresie wiązał się także z wprowadzeniem podatku VAT w lipcu 1993 r.

W okresie następującym bezpośrednio po wprowadzeniu reform bilans płatniczy wykazywał saldo dodatnie, ale obecnie stan ten uległ odwróceniu na skutek cykli zarówno strukturalnych, jak i koniunkturalnych. Polskie produkty są, ogólnie rzecz biorąc, dość konkurencyjne przy obecnym poziomie realnego, efektywnego kursu wymiany walut, a uwzględniając wciąż niski ich udział w europejskim rynku większości produktów, w perspektywie średniookresowej można oczekiwać wzrostu eksportu. Spadek eksportu od połowy 1992 r. do końca 1993 r. był spowodowany głównie recesją w Europie Zachodniej. Eksport wykazał silny wzrost w 1994 r. wraz z ożywieniem gospodarki w Europie. Sprzedaż, głównie do obszaru OECD, wzrosła w 1992 r. o 10%, przyczyniając się w dużym stopniu do wzrostu PKB. W 1993 r. eksport powiększył się tylko o 1%. To zmniejszenie tempa dotyczyło jednak tylko pierwszej połowy roku. Po sierpniu 1993 r., w następstwie oczekiwanej przez wiele podmiotów dewaluacji, eksport znacznie się ożywił. Jeśli wziąć pod uwagę recesję w Europie Zachodniej, wyniki eksportu muszą być uznane za dobre. Mimo że w tym okresie realny efektywny kurs złotego podlegał fluktuacjom, wykazując pewną tendencję wzrostową, wydajność pracy rosła szybciej niż płace, co obniżało względne jednostkowe koszty pracy³.

Bilans płatniczy w dużej mierze kształtowały przepływy finansowe związane z obsługą zadłużenia. Po podpisaniu w kwietniu 1991 r. umowy z Klubem Paryskim, należne odsetki zostały częściowo umorzone. W okresie od 1991 do

³ Statystyki NBP (maszynopis powielony).

1994 r. kwota odsetek należnych wszystkim wierzycielom wynosiła 13,6 mld USD, z czego 3,2 mld zostało spłacone, a 6,2 mld należne Klubowi Paryskiemu umorzone. Z powodu braku porozumienia z Klubem Londyńskim do marca 1994 r., zaległości w spłacie odsetek wzrosły o 3,5 mld USD. Ponadto, należne spłaty wysokości 500 mld USD zostały zrefinansowane, a zaległe raty kapitałowe wzrosły o 5,4 mld USD.

Drugi etap porozumienia z Klubem Paryskim, w ramach którego nastąpiła 20-procentowa redukcja zadłużenia, wszedł w życie w kwietniu 1994 r. Do końca wieku roczne płatności odsetek od wierzytelności Klubu Paryskiego pozostaną na poziomie około 660 mln USD. Spłaty rat kapitałowych wzrosną gwałtownie po 2002 r., osiągając najwyższe wartości w 2008 r. We wrześniu 1994 r. zostało podpisane kolejne porozumienie z Klubem Londyńskim w sprawie redukcji o 49,2% długu wynoszącego 14 mld USD⁴.

Po zawarciu obu porozumień wskaźniki polskiego długu zagranicznego uległy znacznej poprawie. Przez pewien czas Polska pozostanie jednak krajem umiarkowanie zadłużonym. Przed Polską otworzyła się teraz droga powrotu na międzynarodowe rynki kapitałowe oraz możliwość ostatecznego zmniejszenia kosztów udzielanych jej kredytów.

5. INFLACJA

Tempo wzrostu cen detalicznych i cen producentów maleje, choć wydaje się, że proces ten przebiega zbyt wolno. Roczna inflacja cen detalicznych zmalała z 70% w 1991 r. do 43% w 1992 r. oraz do 32,2% w 1994 r. W latach 1992-1993 na inflację oddziaływały silnie zmiany cen regulowanych lub zależnych od polityki gospodarczej. Rząd prowadził politykę powolnego dostosowywania cen energii wykorzystywanej w gospodarstwach domowych do poziomu cen światowych, zaś cen środków transportu publicznego i czynszów kontrolowanych przez państwo do poziomu, który pozwoliłby na pokrycie kosztów. Wraz ze zmianami podatkowymi, ten wzrost cen dodał do inflacji około 7 punktów procentowych w 1992 r. i około 1 lub 2 punkty procentowe w latach 1993-1994.

Zmniejszyła się luka między cenami detalicznymi a cenami producentów. Tempo wzrostu cen producentów spadło z 48% w 1991 r. do 29% w 1992 r. Wzrosły one jednak ponownie do 32% w 1993 r. po wprowadzeniu VAT. Podatek ten dodał około 5 punktów procentowych do wzrostu inflacji. Zmiany w organizacji przemysłu spowodowane polityką gospodarczą doprowadziły do znacznego wzrostu cen węgla w drugiej połowie 1993 r. Ceny producentów zaczęły się w końcu stabilizować, pomimo że cena energii w 1993 r. nadal wzrastała⁵.

⁴ M. Grenfell, *Developing Country Research*. London 1994, s. 6.

⁵ *Rocznik Statystyczny GUS*. Warszawa 1994, ss. 180-181.

Osiągnięcia eksportu, inwestycje w środki trwałe i w zapasy, a także zmiany gałęziowej struktury produkcji wskazują, że motorem ożywienia były zmiany po stronie podaży. Za taką interpretacją przemawiają zmiany, które nastąpiły w strukturze własnościowej gospodarki, poprawa dyscypliny finansowej, a także zmniejszenie się strat ponoszonych przez przedsiębiorstwa. W ważnych działach gospodarki płace nie są jeszcze ustalane w sposób rynkowy, zaś zyskowność przedsiębiorstw jest niska.

Polityka makroekonomiczna z powodzeniem wspierała stałe obniżanie się poziomu inflacji; jest ona jednak wciąż zbyt wysoka. Dyscyplina podatkowa w dużej mierze została utrzymana: powiększanie się deficytu w latach 1991 i 1992 zostało zatrzymane w 1993 r. w dużej mierze dzięki zakończeniu szeroko zakrojonych reform podatkowych. Niemniej, choć deficyt budżetowy i zapotrzebowanie kredytowe sektora publicznego mieszczą się w standardach międzynarodowych, są one w porównaniu z możliwościami finansowymi gospodarki wysokie. Wydatki budżetowe były i są poddawane silnym naciskom, aby niwelować społeczne koszty reform. Wydatki na ochronę socjalną będą dalej wzrastały w odpowiedzi na zgłaszane zapotrzebowanie na zasiłki. Obciążenia budżetu ciągle rosną, także z powodu konieczności podjęcia obsługi długu publicznego, który mimo redukcji jest wciąż bardzo wysoki.

6. ZATRUDNIENIE

Bezrobocie w latach 1992-1993 wzrastało, choć tempo jego wzrostu zmalało. Podczas gdy w 1991 r. zarejestrowano ponad milion bezrobotnych, w dwóch następnych latach zarejestrowano odpowiednio dalsze 350 000 i 380 000 osób. Na początku 1994 r. bezrobocie osiągnęło 16%. Zwiększyły się znacznie różnice regionalne, zwłaszcza między miastem a wsią. W 1993 r. bezrobocie w województwach o przewadze ludności wiejskiej wzrosło do 30,3%, w innych zaś województwach do 7,6%. Tak więc duże miejskie ośrodki przemysłowe – Warszawa, Kraków, Poznań i Katowice – wykazywały najniższy poziom bezrobocia, natomiast w mniej zurbanizowanych województwach północnej Polski, gdzie znajdują się duże państwowe gospodarstwa rolne i gleby niskiej jakości, panuje duże bezrobocie. W kilku województwach przekracza ono znacznie 20%.

Mniejsze tempo wzrostu bezrobocia w latach 1992-1993 wynikało ze znacznego zmniejszenia liczby zarejestrowanych bezrobotnych. Nie oznacza to samo w sobie poprawy na rynku pracy. Choć od 1991 r. coraz większa liczba bezrobotnych – w liczbach bezwzględnych – znajdowała zatrudnienie, liczby te zmniejszały się w stosunku do poziomu bezrobocia. Miesięczna liczba bezrobotnych znajdujących zatrudnienie stanowiła w latach 1992-1993 mniej niż 2% ogółu bezrobotnych. Z tego niemal 1/3 to osoby wykreślone z rejestru z powodu braku potwierdzenia gotowości podjęcia pracy, albo z powodu

rezygnacji ze statusu bezrobotnego. Wydaje się, że sytuację taką powoduje fakt, że wiele osób nie rejestruje się ponownie, gdy po roku przestaje im przysługiwać zasiłek dla bezrobotnych. Mimo to odsetek zarejestrowanych bezrobotnych nie otrzymujących już zasiłku wzrósł z 21% w 1991 r. do ponad 50% w 1993 r., przy czym wzrost ten nastąpił głównie pod koniec 1992 r. W latach 1990-1991 duża część osób skreślanych z rejestru zawdzięczała to wcześniejszemu przechodzeniu na emeryturę; w latach 1992-1993 czynnik ten miał już tylko marginesowe znaczenie.

Wysoki poziom bezrobocia jest konsekwencją restrukturyzacji gospodarki. Zwiększyła się liczba osób wchodzących na rynek pracy, podnosząc udział w bezrobociu osób po raz pierwszy szukających zatrudnienia z 17% do 20%. Od 1993 r., gdy restrukturyzacja dotknęła silniej miejsca pracy, wzrost bezrobocia mężczyzn przekroczył (nieznacznie) wzrost bezrobocia kobiet. Stało się tak po raz pierwszy od rozpoczęcia przemian. Bezrobocie maleje wraz z wiekiem i wykształceniem. Dalsze częste nastawianie się przedsiębiorstw tylko na naturalne zmniejszanie rozmiarów zatrudnienia utrudniło znalezienie pracy osobom poszukującym jej po raz pierwszy. Grupa wiekowa poniżej 25 lat stanowi ponad 1/3 ogólnej liczby bezrobotnych, a poniżej 34 lat – ponad 60%, choć sami tylko absolwenci szkół stanowią niewielką część ogólnej liczby bezrobotnych – około 7%. Bezrobocie wśród starszych pracowników jest dość niskie, być może z powodu polityki – realizowanej zwłaszcza w 1991 r. – promowania wcześniejszego przechodzenia na emeryturę po dużych zwolnieniach grupowych. Fakt ten może także wyjaśnić, dlaczego bezrobocie wśród pracowników z podstawowym wykształceniem jest mniejsze, niż wśród osób o wykształceniu zawodowym. Wielu starszych pracowników to osoby najmniej wykształcone; przechodzenie przez te osoby na emeryturę zmieniło więc strukturę wiekową bezrobotnych.

Aktywna polityka rynku pracy dotyczy niewielkiej części zbiorowości bezrobotnych. Jej maksymalny zasięg dochodził do około 5% bezrobotnych. Polityka ta polega głównie na organizacji robót publicznych, prac interwencyjnych i przeszkalaniu; finansuje się ją z Funduszu Pracy.

Władze podejmują działania mające złagodzić wpływ wysokiego bezrobocia w regionach objętych kryzysem. W tym celu rząd stworzył program kredytowy, wykorzystując pieniądze z Funduszu Pracy do tworzenia miejsc pracy. Pożyczki otrzymują przedsiębiorstwa, przy czym maksymalna wysokość pożyczki to dwudziestokrotność średniej płacy miesięcznej, zaś okres spłaty – cztery lata. Pożyczki w regionach o wysokim bezrobociu mogą być trzykrotnie wyższe. Oprocentowanie sięga od 60% do 100% stopy kredytu refinansowego, zależnie od rodzaju działalności inwestycyjnej. W 1993 r. udzielono łącznie pożyczek na sumę 530 mld zł na utworzenie 12 000 miejsc pracy. W regionach objętych kryzysem stosuje się też specjalne ulgi podatkowe

na inwestycje, w tym na przyspieszoną amortyzację, a także zniżki na szkolenie. Wreszcie, w regionach tych można przejść na emeryturę trzy lata wcześniej niż w innych⁶.

III. CZECHY

1. PODSTAWY EKONOMICZNE

Według miernika wysokości PKB na jednego mieszkańca Republika Czeska zajmuje w regionie Europy Środkowej i Wschodniej drugie miejsce po Słowenii i w przybliżeniu równe najbiedniejszym krajom Wspólnoty Europejskiej – Irlandii i Portugalii⁷. Wskaźniki socjoekonomiczne plasują Czechy poniżej Irlandii, lecz powyżej Portugalii. Struktura zatrudnienia jest w Czechach niemal identyczna jak w Austrii – sektor pierwszy (rolnictwo) zatrudnia ok. 8% siły roboczej, drugi (przemysł) – 44% (w Austrii 37%), trzeci (usługi) – 48% (w Austrii 55%). Pod względem liczby ludności i powierzchni kraju Czechy również porównywalne są z Austrią. Z punktu widzenia rozwoju rynku kapitałowego Austria zaawansowana jest znacznie bardziej.

TABELA 2

Gospodarka Republiki Czeskiej – podstawowe wskaźniki

Lata	1992	1993	1994	1995*
Przyrost PKB (w %)	-7,1	-0,3	2	5
Stopa bezrobocia	2,6	3,5	8	8
Stopa inflacji	11,1	20,8	10	10
Przyrost płac realnych (w %)	10,3	25	5	5
Przyrost eksportu (w %)	-1,8	10	10	10
Zadłużenie zagraniczne (w mld USD)	7,5	9	9	9

Źródło: OECD. *Economic Surveys. The Czech and Slovak Republics, 1994*; Republika Czeska. Raport statystyczny za rok 1993, Ambasada RP w Pradze (BRH). Praga 1994 (maszynopis).

* Prognoza

Republika Czeska stoi przed rozwiązaniem wielu problemów regionalnych, związanych z dewastacją środowiska naturalnego, w szczególności w północnej Bohemii i na Morawach, gdzie koncentruje się przemysł węglowy i ciężki. Chociaż bezwzględny poziom różnego rodzaju zanieczyszczeń spadł w ciągu minionych 5 lat wraz ze spadkiem produkcji, poziom zanieczyszczeń na jednostkę produkcji w dalszym ciągu rośnie⁸. Odzwierciedla to fakt, że w latach 1991-1992 zużycie energii i materiałów na jednostkę produkcji wzrosło.

⁶ OECD. *Przegląd gospodarczy*, op. cit., s. 83.

⁷ *Statistical Yearbook of CSFR 1992*, s. 28; *Czech Statistical Office, World Bank, 1992*, s. 47.

⁸ „Ekonom” nr 31/1993, Praha, s. 32.

W przekroju branżowym główne trudności dotyczą rolnictwa i części przemysłu. Podczas gdy przemysły chemiczny, metalurgiczny i stalowy były w stanie radykalnie ograniczyć produkcję i dokonać reorientacji eksportu na rynki zachodnie, wiele potencjalnie dochodowych branż (np. przemysł maszynowy) nie potrafiło początkowo przystosować się do nowej sytuacji. W ostatnim okresie zaobserwować można jednak obiecujące oznaki poprawy – w szczególności rosnący eksport maszyn na rynki krajów wybrzeża Pacyfiku.

2. STRATEGIA GOSPODARCZA RZĄDU

Rząd koalicyjny sformowany po wyborach czerwcowych w 1992 r. kontynuował wprowadzanie radykalnych reform ekonomicznych. Nie był to jednak rząd opowiadający się za polityką leseferyzmu. Związane to było częściowo ze strukturą własnościową gospodarki, w której udział państwa wciąż jest dominujący. Ponadto czeska polityka gospodarcza nastawiona była na osiągnięcie dwóch celów: utrzymania wysokiego poziomu zatrudnienia i pokoju społecznego. Aby to osiągnąć, nie wahano się podejmować działań na rzecz powstrzymywania wzrostu cen, utrzymując konkurencyjność czeskich eksporterów, wynikającą ze stosunkowo niskich kosztów robocizny (płace). Aktywna polityka zatrudnienia prowadziła do subsydiowania nowych miejsc pracy i popierania rozwoju *small businessu*. W tym samym czasie Czeski Bank Narodowy kontynuował politykę sztywnego ustalania kursu waluty.

Ostrożna polityka władz czeskich znajduje wyraz nie tylko w ograniczeniach fiskalnych, osłanianych ostrożną polityką monetarną Czeskiego Banku Narodowego, lecz również w przeciwdziałaniu nie kontrolowanemu rozwojowi sił rynkowych. Pojawienie się masowego bezrobocia podkopałoby poparcie polityczne, jakim cieszy się koalicja rządowa i jej program reform ekonomicznych. Delikatna równowaga w polityce gospodarczej stanowi rezultat unikatego osiągnięcia, jakim jest transformacja systemowa przy niskim poziomie bezrobocia.

Trudno przesądzić, ile zasługi w ukształtowaniu tak optymistycznego wizerunku gospodarki przypada polityce rządu, ile zaś uwarunkowaniom związanym z relatywnie „zdrową” spuścizną fiskalną po okresie komunizmu oraz sąsiedztwu Niemiec i Austrii. Istnieją obawy, że niskie bezrobocie, z racji jego uzależnienia od *boomu* turystycznego i „wentyla bezpieczeństwa” w postaci niemieckiego i austriackiego rynku pracy, nie będzie stanem trwałym. Z drugiej strony zrównoważony budżet, dobre wyniki w handlu zagranicznym i korzystna ewolucja wskaźników, obrazujących sytuację finansową, w tym poziom zadłużenia, wskazują na dobry stan gospodarki. Obawa przez pogorszeniem sytuacji może jednak prowadzić do utrzymywania niskiego poziomu bezrobocia za wszelką cenę, a ceną tą jest stagnacja w sferze efektywności wykorzystania siły roboczej. Również uruchomienie procedur związanych

z upadłością nieefektywnych przedsiębiorstw jest wstrzymywane – częściowo z powodu niepewności, czy obawy dotyczące kruchości czeskiego „cudu ekonomicznego” nie okażą się trafne.

3. PRODUKCJA

Gospodarka czeska przetrwała koniec federacji w dobrym stanie. Poziom produkcji globalnej ustabilizował się w połowie 1993 r. Przyrost produkcji przemysłowej wyniósł w II kwartale 1993 r. 1,1% (w porównaniu z tym samym okresem 1992 r.), jednakże w III kwartale zanotowano spadek o 1,5%, zaś w końcu roku spadek wyniósł 5,3%. Spadek w końcu 1993 r. zanotowały także budownictwo (7,5%) i rolnictwo (0,8%)⁹. PKB w 1994 r. osiągnął wskaźnik 102% poziomu z roku 1993.

4. HANDEL ZAGRANICZNY I BILANS PŁATNICZY

W końcu 1992 r. nastąpił wzrost importu (włączając w to import ze Słowacji), lecz wkrótce okazało się, że było to zjawisko częściowo sezonowe, częściowo zaś związane ze zmianami w systemie podatkowym, ponieważ część importu opodatkowana została według starych zasad, część zaś według systemu VAT. W 1994 r. eksport towarowy wzrósł, osiągając w końcu roku nadwyżkę nad importem w wysokości 0,4 mld koron. W strukturze eksportu widoczne jest znaczenie kosztów robocizny, ponieważ udział surowców, materiałów i półfabrykatów wzrastał kosztem wyrobów przemysłowych, stanowiących większość oferty eksportowej do krajów dawnego RWPG. Z drugiej strony wzrósł eksport maszyn i urządzeń. Główny udział w finansowaniu wzrostu tego eksportu przypadł sektorowi usług, chociaż koszty robocizny odgrywają tu dużą rolę. Poza tym status Pragi jako miasta o dużej atrakcyjności turystycznej pozwala na finansowanie deficytów handlu towarami przez usługi.

Saldo bilansu płatniczego również ukształtowało się w 1993 r. dodatnio (0,6 mld koron)¹⁰. Tendencja ta utrzymała się także w 1994 r. Napływ inwestycji zagranicznych wciąż kształtuje się poniżej poziomu osiągniętego w 1992 r. (1 mld USD). Czeski Bank Narodowy ocenia, że w 1994 r. kształtował się on w granicach 700 mln USD. Duży napływ krótkoterminowych inwestycji (400 mln USD, wśród których znajdują się kredyty zaciągnięte przez czeskie przedsiębiorstwa) występował w trzech pierwszych kwartałach 1993 r. Przyrost rezerw dewizowych związany był przede wszystkim z tym pierwszym zjawiskiem, a także z dwoma kredytami zaciągniętymi przez rząd na międzynarodowym rynku kapitałowym oraz w Międzynarodowym Funduszu Walutowym.

⁹ OECD. *Economic Surveys. The Czech and Slovak Republics 1994*, s. 69.

¹⁰ Republika Czeska. Raport statystyczny za rok 1993. Ambasada RP w Pradze (BRH). Praga 1994 (maszynopis).

5. INFLACJA

Republika Czeska należy do niewielu krajów w Europie Środkowowschodniej, gdzie inflacja znajduje się pod kontrolą. Po 8-procentowym wzroście cen w styczniu 1993 r., będącym w głównej mierze następstwem wprowadzenia VAT, miesięczna inflacja spadła od połowy roku do 0,4-1% miesięcznie, osiągając w końcu roku poziom (średnioroczny) 20,8%. Wzrost ten wydaje się być w głównej mierze następstwem czynników o charakterze sezonowym. Inflacja ukryta (obejmująca efekty deregulacji z pominięciem czynników pośrednich) oceniana jest na 0,5% miesięcznie.

Niektóre ceny pozostają poniżej poziomu rynkowego. Państwo kontroluje wysokość czynszów, cen energii i przejazdów transportem publicznym. Trudno ocenić, o ile ceny te wzrosłyby w wyniku „urynkowienia”. Według niektórych szacunków ceny gazu i elektryczności kształtują się o 45% i 65% poniżej poziomu równowagi, czynsze zaś stanowią zaledwie ok. 25% tego poziomu. Wycofanie się przez państwo z kontroli wszystkich tych cen doprowadziłoby do wzrostu inflacji o ok. 10%. Jednakże w wielu przypadkach umożliwiłoby to obniżenie dotacji, pozwalając rządowi – potencjalnie – na obniżenie podatków, w więc i zmniejszenie presji inflacyjnej.

Ceny środków produkcji rosły w 1993 r. wolniej niż ceny towarów konsumpcyjnych. Od 1992 r. najbardziej rosły ceny usług, obniżając ich konkurencyjność wobec zagranicy. Ta tendencja może jednak ulec odwróceniu, ponieważ oficjalny kurs korony jest wyraźnie zaniżony w porównaniu z jej wartością nabywczą. Przykładem może tu być koncern *Škoda* – obiekt zainteresowania instytucji zajmujących się monitorowaniem cen¹¹. Podwyższył on ceny swych samochodów na rynku krajowym, mimo iż dostawy na ten rynek są mniejsze niż eksport, a klienci oczekują na samochody w kolejkach.

„Delikatne” podejście rządu czeskiego do problemu inflacji widoczne jest także na przykładzie polityki płac. Kontrola podatkowa dochodów, stanowiąca klucz programu stabilizacyjnego rządu, została uchylona w 1993 r. Jednakże gwałtowny wzrost płac nominalnych, rządu 27% w I kwartale 1993 r., wywołał reakcję w postaci zapowiedzi „karania” przedsiębiorstw państwowych, podnoszących znacznie płace, specjalnym podatkiem.

6. ZATRUDNIENIE

Czeski „cud” pełnego zatrudnienia ma na celu osiągnięcie równowagi pomiędzy zmniejszającym się zatrudnieniem a niewielkim wzrostem liczby zarejestrowanych bezrobotnych. Zastosowanie w praktyce ustaw o upadłości przedsiębiorstw doprowadzi jednak zapewne do znaczącego wzrostu stopy

¹¹ The Ministry for Economic Competition and the Finance Ministry, Report. Praga 1993 (maszynopis powielony).

bezrobocia. Dotychczas jednak zjawisko to nie wystąpiło w szerszej skali. Liczba bankrutujących przedsiębiorstw jest niewielka, zaś sądowy proces upadłościowy trwa minimum 3 miesiące. Poza tym większość bankrutujących przedsiębiorstw to, jak dotąd, firmy małe o niewielkim zatrudnieniu.

Restrukturyzacja produkcji prowadzić będzie jednak bez wątpienia do masowej redukcji zatrudnienia w nieefektywnych branżach. Tylko wysoki wzrost w innych prowadzić może do zachowania pełnego zatrudnienia w całej gospodarce. Jest to możliwe w średnim okresie (3-5 lat) pod warunkiem poprawy koniunktury w krajach Unii Europejskiej, będącej głównym partnerem handlowym Czech oraz poważnym źródłem inwestycji i technologii. Towarzyszyć temu będzie jednak musiał wzrost wydajności pracy, a co za tym idzie, wyższe tempo wzrostu produkcji niż zatrudnienia. Obniżka kosztów oraz zmiany technologiczne oparte na nowych inwestycjach również będą prowadziły do oszczędności w wykorzystywaniu zasobów siły roboczej.

Już w ciągu dwóch pierwszych lat wprowadzania reform struktura zatrudnienia w gospodarce czeskiej uległa widocznym zmianom. Zatrudnienie w rolnictwie i leśnictwie zmniejszyło się o prawie 30%, w przemyśle o prawie 12%. W tym samym czasie zatrudnienie w sektorze usług finansowych niemal podwoiło się, zaś w administracji państwowej wzrosło o 14%. Transfer środków z przemysłu do sektora usług będzie musiał być kontynuowany jeszcze przez wiele lat, zanim osiągnięte zostaną proporcje bliskie tym, jakie występują w Austrii i innych porównywalnych krajach o gospodarce rynkowej.

Innym aspektem zmian systemowych jest zmiana struktury zatrudnienia w układzie własnościowym. W latach 1991-1992 zatrudnienie w wielkich przedsiębiorstwach państwowych (powyżej 24 osób) spadło o 24%, tj. o 1,3 mln osób, podczas gdy w małych firmach prywatnych (poniżej 25 osób) wzrosło o 250 tys. osób, a w *small businessie* o 0,7 mln. W tym samym czasie liczba zarejestrowanych bezrobotnych wzrosła o 140 tys. osób, a o drugie tyle zmniejszyły się zasoby siły roboczej. Część spośród tej drugiej grupy to nowi emeryci, część zasilila „szarą strefę” lub czarny rynek pracy. Prawie połowa całej siły roboczej zmieniła miejsca pracy w ciągu 2 lat wprowadzania reform.

IV. SŁOWACJA

1. PODSTAWY EKONOMICZNE

Gospodarka słowacka odznacza się znacznym potencjałem. Poza wykwalifikowaną siłą roboczą i korzystnym położeniem geograficznym, pozwalającym na rozwój połączeń komunikacyjnych Wschód-Zachód (włączając w to gazociągi i rurociągi), kraj ten posiada szereg walorów turystycznych, nie w pełni odkrytych przez turystów zagranicznych. Pomimo to Słowacja stoi w obliczu znacznych trudności ekonomicznych.

Liczba ludności i powierzchnia kraju porównywalne są z Danią. Poziom PKB na jednego mieszkańca w 1992 r. był niższy niż w Czechach i mniej więcej równy węgierskiemu, choć wyższy niż w Polsce. Wskaźniki socjoekonomiczne sytuują Słowację również za Węgrami. Stopa inflacji wynosiła w 1992 r. 10% i był to najniższy wskaźnik w całej Europie Środkowej i Wschodniej. Podobnie jak w pozostałych krajach tego regionu – z wyjątkiem Czech – stopa bezrobocia na Słowacji podwoiła się w pierwszym okresie transformacji. Jego rozkład jest nierównomierny: ponad 20% w regionach południowo-wschodnich i północno-zachodnich oraz poniżej 5% w Bratysławie.

Rząd słowacki stanął od stycznia 1993 r. wobec niezwykle trudnego zadania budowy nowego państwa, nie dysponując ani doświadczeniem, ani możliwymi do wykorzystania, gotowymi strukturami administracyjnymi. W dodatku podział federacji oznaczał kres transferu środków z Czech, a więc i poważny ubytek zasobów finansowych. Wielkość długu publicznego, analogiczna na początku 1993 r. do poziomu Czech, wzrosła w ciągu pierwszych miesięcy niepodległości do wysokości odpowiadającej 4% PKB. Słowacki Bank Narodowy, finansując ponad 90% rosnącego długu, przekraczał wyznaczone własnym statutem, prawnie dopuszczalne granice. Zagraniczne instytucje finansowe nie były w tych warunkach skłonne do udzielania kredytów.

TABELA 3

Gospodarka Republiki Słowackiej – podstawowe wskaźniki

Lata	1992	1993	1994	1995*
Przyrost PKB (w %)	-7,0	-4,0	0	2
Stopa bezrobocia	10,4	14,5	18	18
Stopa inflacji	10,0	25,0	13,4	15
Przyrost płac realnych (w %)	10,0	-3	0	2
Przyrost eksportu (w %)	1,9	0	5	5
Zadłużenie zagraniczne (w mld USD)	2,3	3	3	3

Źródło: OECD. *Economic Surveys. The Czech and Slovak Republics, 1994*; Sprawozdanie ekonomiczno-handlowe za 1993, Ambasada RP w Bratysławie (BRH). Bratysława 1994 (maszynopis).

* Prognoza

Biorąc to wszystko pod uwagę, przyznać trzeba, iż rząd słowacki zanotował też osiągnięcia, doprowadzając państwo do stanu funkcjonowania i uzyskując w pierwszej połowie 1993 r. wysoką wiarygodność międzynarodową. W lipcu 1993 r. rząd przyjął sugerowany przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy program stabilizacyjny, uzyskując kredyt w wysokości 89 mln USD¹². Ponadto Bank Światowy udzielił Słowacji 40-milionowego kredytu dostosowawczego.

¹² OECD. *Economic Surveys, op. cit.*, s. 99.

Przed rokiem 1990 Słowacja związana była z RWPG bardziej niż inne kraje Europy Środkowej. Jej przemysł zdominowany był przez wielkie przedsiębiorstwa, eksportujące większość swojej produkcji do Związku Radzieckiego i Republiki Czeskiej. Rozbudowany przemysł zbrojeniowy zaczął tracić na znaczeniu już w końcu lat osiemdziesiątych. Radykalne reformy ekonomiczne, towarzyszące im załamanie handlu między dawnymi członkami RWPG i zmniejszenie produkcji zbrojeniowej uderzyło w gospodarkę słowacką bardziej niż w czeską.

2. STRATEGIA GOSPODARCZA RZĄDU

Rząd sformowany po wyborach w czerwcu 1992 r. zamierzał zmniejszyć tempo reform, zwłaszcza w sferze prywatyzacji. Ogłoszono hasło „społecznej gospodarki rynkowej” bez jednoznacznego zdefiniowania tego pojęcia. W listopadzie 1992 r. przyjęto ambitną „Strategię odrodzenia gospodarczego”. Główne punkty tej strategii to: 1) stymulowanie ekspansji ekonomicznej poprzez złagodzenie fiskalizmu i polityki kredytowej, 2) aktywna polityka handlowa, uwzględniająca wzrost eksportu do europejskich krajów Wspólnoty Niepodległych Państw, 3) restrukturyzacja przemysłu przy finansowej pomocy państwa¹³.

Ten obszerny program został zmodyfikowany w kwietniu 1993 r., z położeniem nacisku na konieczność prowadzenia bardziej restrykcyjnej polityki fiskalnej i neutralnej polityki monetarnej. Więcej uwagi poświęcono także potrzebie likwidacji przedsiębiorstw przynoszących straty, a także ochronie rodzimej produkcji poprzez zastosowanie opłat importowych.

Kluczowym, a potencjalnie najsłabszym elementem tej strategii jest dążenie do opanowania rynków dawnego ZSRR. Wznowienie dużego eksportu do Rosji, Białorusi i Ukrainy było przedmiotem uzgodnień i współpracy pomiędzy ministerstwami gospodarczymi. Zależność Słowacji od importu ropy, gazu i paliwa nuklearnego z Rosji zmusza rząd do poszukiwania specjalnych stosunków z Moskwą. Układ o wzajemnej współpracy podpisany został w kwietniu 1993 r. Miał on stworzyć możliwość spłacania należności za import z Rosji raczej poprzez dostawy towarów niż za pomocą „twardej waluty”. Szczegóły porozumienia barterowego, w tym ustanowienie specjalnego systemu rozliczeń *clearingowych*, są ciągle negocjowane. Jak dotąd, ze strony Rosji nie widać dążenia do zawarcia porozumienia w tej sprawie.

Drugim kluczowym elementem strategii jest aktywna polityka fiskalna, której zadaniem ma być zarówno stymulowanie globalnego popytu, jak i finansowanie strategii przemysłowej. Strategia ta wydaje się być nadmiernie ambitna – przewiduje silny interwencjonizm państwa wraz ze szczegółowym

¹³ *Strategia ozivenia hospodarskeho vyvoja Slovenskej Republiky*. Bratislava 1992.

określanem artykułów, których produkcja ma być popierana. Także w dziedzinie fiskalnej Słowacja wydaje się być nie najlepiej przygotowana do niepodległości. Wiele trudności związanych z decyzją o wprowadzeniu nowego systemu podatkowego 1 stycznia 1993 r. wiązało się z brakiem wykwalifikowanych kadr w Ministerstwie Finansów. Konsekwencją tego były nadmiernie optymistyczne oczekiwania dotyczące dochodów i wydatków budżetowych, brak wiarygodnych szacunków transferów między Czechami a Słowacją w okresie federacji, a nawet niechęć do uznania ich istnienia jeszcze w drugiej połowie 1992 r.

W dziedzinie monetarnej istotnym zagrożeniem jest relatywna słabość sektora bankowego. W 1992 r. słowackie banki komercyjne były nieproporcjonalnie zależne od refinansowania przez Państwowy Bank Czechosłowacji – ich depozyty nie pokrywały wartości udzielanych kredytów. Ten brak płynności spowodował niemożność lub niechęć banków do absorpcji rządowego długu w ostatnich miesiącach 1992 r. W rezultacie dług stał się dziedzictwem Słowackiego Banku Narodowego. Bank znalazł się więc w trudnym położeniu. Niewielkie doświadczenie personelu, brak stałego kierownictwa (bank kierowany był przez dwóch wiceprezesów) powodowały zwiększone możliwości wywierania na niego nacisków przez rząd.

Od 1993 r. polityka gospodarcza zdominowana więc była koniecznością opanowania kryzysu. Drenaż rezerw walutowych i rychła utrata nadwyżki z 1992 r. spowodowały, że budżet popadł w głęboki deficyt. Kiedy stało się jasne, że nie jest to zjawisko przejściowe, realizacji wielu elementów strategii gospodarczej rządu przeszkodziła konieczność koncentracji wysiłków na przezwyciężaniu problemów fiskalnych i monetarnych.

3. PRODUKCJA

Słowacki Urząd Statystyczny ocenia, że poziom PKB w 1993 r. spadł w porównaniu z 1992 r. o 4%¹⁴. Największy spadek zanotowano w dziedzinie produkcji przemysłowej (15%) i w budownictwie (15%). Budownictwo dotknięte zostało przez spadek zamówień składanych poprzednio przez rząd federalny, zaś kryzys budżetowy spowodował dalszą redukcję zamówień, już ze strony rządu Słowacji. Wiele przedsiębiorstw dotkniętych zostało także obniżeniem przez rząd Niemiec limitu zamówień firm niemieckich za granicą. Produkcja państwowych przedsiębiorstw budowlanych zmniejszyła się przy tym bardziej, niż firm prywatnych. Jedyne branże przemysłowe, jakie zanotowały w 1993 r. wzrost produkcji, to farmaceutyka i przemysł wyposażenia biur. Produkcja samochodów spadła o prawie 60%. Spadek produkcji przemysłowej udało się zahamować w 1994 r.

¹⁴ Sprawozdanie ekonomiczno-handlowe za 1993 r. Ambasada RP w Bratysławie (BRH). Bratysława 1994 (maszynopis).

Szczególnie negatywne następstwa recesji wystąpiły w dziedzinie transportu. Wiązało się to nie tylko z trudnościami w handlu z Republiką Czeską, lecz również w wymianie między przedsiębiorstwami słowackimi, które, dążąc do obniżki kosztów, redukowały wydatki na transport. Zmniejszył się także tranzyt. Dla całości gospodarki spadek aktywności w sektorze transportu oznaczał jednak także pewną racjonalizację dotychczasowej nieefektywnej struktury wykorzystania zasobów.

Nie najlepsza sytuacja występowała także w turystyce, mimo jej potencjalnych możliwości. Wielu turystów z Czech, a także z Zachodu, ograniczyło przyjazdy do tradycyjnych miejsc letniego wypoczynku.

W gospodarce wzrasta udział sektora prywatnego, choć trudno jest zmierzyć skalę tego udziału. Według oficjalnych statystyk udział tego sektora w PKB wynosi 38% (z tego 11% to spółdzielczość). Z badań Słowackiego Urzędu Statystycznego wynika, że wydajność jest w tym sektorze wyższa niż w publicznym.

4. HANDEL ZAGRANICZNY I BILANS PŁATNICZY

Spadek produkcji wywarł większy wpływ na zmniejszenie dostaw na rynek wewnętrzny niż na eksport (wyluczając handel z Republiką Czeską). Ogólnie rzecz biorąc, wartość całego importu w 1993 r. była o 16% wyższa od wartości eksportu. Znalazło to odzwierciedlenie w deficycie obrotów handlowych ogółem w wysokości 26,7 mld koron. Jedynie w obrotach z Czechami zanotowano saldo dodatnie w wysokości 1,3 mld koron.

Wartość obrotów handlu czesko-słowackiego zmniejszyła się od czasu rozpadu federacji o około 1/5. Najbardziej zmniejszył się czeski eksport do Słowacji. Oznaczało to, w przypadku Czech, spadek wielkości PKB w proporcji 10:1 (10-procentowy spadek eksportu = 1-procentowy spadek PKB). W przypadku Słowacji proporcja ta kształtowała się jak 10:2. Zmniejszenie obrotów w handlu czesko-słowackim było więc bardziej niekorzystne dla Słowacji.

Republika Czeska jest odbiorcą 2/5 słowackiego eksportu i dostawcą 37% importu. 34% importu pochodzi z krajów *OECD*. 8% eksportu Słowacji kierowane jest do krajów dawnego ZSRR (blisko 5% do Rosji), 1/5 importu pochodzi również z tych krajów (17% z Rosji). Obroty z Czechami i regionem *OECD* są w mniejszym lub większym stopniu zrównoważone, podczas gdy wymiana z Rosją charakteryzuje się znacznym deficytem.

Rosja winna jest Słowacji ok. 1,6 mld *USD*, co stanowi odpowiednik 15% słowackiego PKB. Spłata tego długu poprzez dostawy ropy, gazu i wzbogaczonego uranu wydaje się być logicznym rozwiązaniem, zwłaszcza w świetle niemożności lub niechęci do spłaty tego długu przez Rosję w „twardej walucie”. Sytuacja jest jednak skomplikowana wskutek znaczącej nierównowagi sił

między obu krajami. Jedynie dostawy gazu stanowią dziś bezdewizową formę spłaty długu za używanie słowackiego gazociągu. Import rosyjskiej ropy i paliwa nuklearnego spłacany być musi w dolarach, jednakże niski poziom rezerw dewizowych stanowi istotne ograniczenie słowackich zdolności płatniczych. Specjalne porozumienie o wzajemnych płatnościach przygotowane zostało w lecie 1993 r., lecz dotychczas nie zostało podpisane. Zgodnie ze stanowiskiem władz słowackich wszelkie płatności winny być oparte na bazie walut wymiennalnych, z uwzględnieniem cen światowych¹⁵.

Zainteresowanie kapitału zagranicznego inwestowaniem w Słowacji zaczęło rosnąć niedługo po podziale kraju. W drugim kwartale 1993 r. wartość ofert była wyższa w porównaniu z pierwszym kwartałem o 40%, sięgając blisko 1/4 poziomu z końca 1992 r. Jednakże napływ kapitału pozostaje na niskim poziomie, stanowiąc nieznaczne uzupełnienie bilansu płatniczego. Rezerwy dewizowe wzrastały stopniowo, do ponad 200 mln USD w 1993 r., jednakże pogorszenie bilansu handlu zagranicznego w końcu tegoż roku spowodowało ich spadek do ok. 40 mln USD¹⁶.

5. INFLACJA

W 1992 r. poziom inflacji na Słowacji był najniższy spośród wszystkich krajów postkomunistycznych, jednakże wzrósł on znacznie po rozpadzie federacji. Skok cen w styczniu 1993 r. tłumaczono początkowo wadliwymi kalkulacjami handlowców, dotyczącymi efektów wprowadzania VAT. Jednakże przyczyna ta ustała w styczniu, zaś ceny nie uległy obniżeniu, choć miesięczne tempo ich wzrostu obniżyło się do 0,5% w maju i 0,4% w czerwcu 1993 r. W następnych miesiącach tempo to zwiększyło się, głównie wskutek występowania czynników sezonowych, zaś na koniec 1993 r. wskaźnik inflacji sięgnął łącznie 25%.

Wzrost inflacji związany był też częściowo ze wzrostem cen urzędowych. Kłopoty budżetowe zmusiły rząd do zredukowania dotacji i osłabienia kontroli cen wcześniej niż zamierzano. Pewną rolę odegrał także wysoki wzrost płac w niektórych sektorach, zwłaszcza w pierwszych miesiącach 1993 r. W przedsiębiorstwach przemysłowych (zatrudniających powyżej 25 pracowników), będących przedmiotem monitoringu Ministerstwa Gospodarki, koszty osobowe gwałtownie wzrosły. W pierwszym półroczu 1993 r., kiedy wielkość produkcji obniżyła się w stosunku do poprzedniego roku o 20%, płace netto – przy spadku zatrudnienia o około 7% – wzrosły blisko o 9%, a przeciętna płaca o 17%. Ponieważ zyski przedsiębiorstw obniżyły się, w skali całej

¹⁵ OECD. *Economic Surveys*, op. cit., s. 100.

¹⁶ Sprawozdanie ekonomiczno-handlowe za 1993 r. Ambasada RP w Bratysławie (BRH), op. cit.

gospodarki musiało to doprowadzić do wzrostu inflacji. Ceny dóbr produkcyjnych rosły wolniej niż ceny dóbr konsumpcyjnych, chociaż część tej luki została wypełniona przez redukcję dotacji. Zysowność spadła bardziej w sferze produkcji niż w sferze dystrybucji. Więcej niż połowa przedsiębiorstw przemysłowych, monitorowanych przez Ministerstwo Gospodarki, zubożała. Tę tendencję udało się zahamować w 1994 r., kiedy to roczny wskaźnik inflacji spadł do 13,4%.

Wzrost płac w usługach i sektorze prywatnym był nieco niższy (choć dane dotyczące tych sektorów są niekompletne). Kalkulacja kosztów siły roboczej w tym sektorze musiała uwzględniać znaczny spadek produkcji. Wydaje się też oczywiste, że w negocjacjach płacowych musiano brać pod uwagę rosnący poziom bezrobocia, czego efektem był ogólny spadek płac realnych do około 3%. Obecnie na Słowacji nie ma oficjalnego systemu kontroli płac, choć planuje się poddać kontroli nadmiernie rosnące płace w przedsiębiorstwach państwowych.

6. ZATRUDNIENIE

Zatrudnienie w gospodarce słowackiej spada, a bezrobocie rośnie. Stopa bezrobocia wzrasta od 1993 r. systematycznie, osiągając w 1994 r. poziom 18%. Długotrwałe bezrobocie staje się poważnym problemem strukturalnym – ponad połowa bezrobotnych pozostaje bez pracy dłużej niż 6 miesięcy, 1/3 – dłużej niż rok. Spadek zatrudnienia w następstwie „aksamitnej rewolucji” był drastyczny – obniżyło się ono z około 2,5 mln osób w 1989 r. do 2 mln w pierwszej połowie 1994 r.¹⁷ Chociaż jednak ubyło pół miliona miejsc pracy, zarejestrowanych bezrobotnych przybyło tylko 300 tys. Około 100 tys. pracowników przeszło na emeryturę. Pozostali zasilili zapewne *small business*, „szarą strefę” lub zrezygnowali z poszukiwania pracy.

V. WĘGRY

1. PODSTAWY EKONOMICZNE

Według szacunkowych danych węgierskiego Centralnego Urzędu Statystycznego PKB Węgier w 1993 r. wyniósł ok. 3300 mld forintów, do czego należy dodać 330 mld forintów nadwyżki importu z 1992 r. W przeliczeniu na jednego mieszkańca PKB wyniósł ok. 3500 USD. Departament Analiz *Budapest Bank* ocenia, że PKB wzrósł na Węgrzech w 1994 r. o 2%, produkcja o 4%, inwestycje o 3-7%, a ceny detaliczne o 20-23%. Deficyt bilansu płatniczego wyniósł 3,2-3,5 mld USD, a deficyt budżetu centralnego 300-350 mld forintów.

¹⁷ *Ibidem*.

TABELA 4

Gospodarka Republiki Węgierskiej – podstawowe wskaźniki

Lata	1993	1994	1995*
Przyrost PKB (w %)	-1,5	1,5	0,0
Stopa bezrobocia	12,1	11,0	10,0
Stopa inflacji	22,5	18,8	15,0
Eksport (w mld USD)	8,09	9,25	10,5
Import (w mld USD)	11,34	11,75	12,25
Zadłużenie zagraniczne (w mld USD)	24,56	26,56	

Źródło: „Deutsche Bank Research Review” nr 1/1995, GUS.

* Prognoza

Szacuje się, że „szara strefa” gospodarki wytworzyła w 1992 r. dodatkowy dochód wartości 650 mld forintów. Ponieważ udział sektora prywatnego w tej strefie wynosił ok. 88%, jego łączny udział w tworzeniu PKB w 1992 r. był faktycznie wyższy o 6-7%. Zamiast oficjalnych 32,6 proc. wyniósł więc *de facto* ok. 42%¹⁸.

Prywatyzacja na Węgrzech rozpoczęła się już w 1989 r. Był to okres tzw. prywatyzacji spontanicznej, nie uregulowanej ustawowo. Pierwsza ustawa dotycząca prywatyzacji została uchwalona w 1989 r. i jest sukcesywnie modyfikowana. W 1989 r. funkcjonowało 2031 przedsiębiorstw państwowych nadających się do prywatyzacji. W końcu 1993 r. pozostało do sprywatyzowania jeszcze ok. 750 przedsiębiorstw. W 1989 r. wartość majątku państwowego oszacowana została na około 2 bln forintów (25 mld USD). W końcu 1993 r. pozostał do sprywatyzowania majątek państwowy o wartości ok. 800 mld forintów. Ocenia się, że sprywatyzowany w całości lub częściowo majątek państwowy sprzedany został po cenach odpowiadających przeciętnie 58% zarejestrowanego kapitału.

W wyniku dotychczasowych postępów prywatyzacji struktura własnościowa gospodarki (bez ziemi i części nieruchomości) przedstawiała się następująco: własność państwowa (Agencja Majątku Państwowego) – 66,03%, krajowi inwestorzy prywatni – 17,32%, inwestorzy zagraniczni – 10,9%, samorządy – 5,75%. W końcu 1993 r. sprywatyzowane przedsiębiorstwa wytwarzały 50% PKB (w 1990 r. zaledwie 10%). Obroty na budapeszteńskiej Gieldzie Papierów Wartościowych wyniosły w 1993 r. 92,85 mld forintów. Udział obrotów akcjami w obrotach ogółem stanowił 25%¹⁹.

Na Węgrzech do tej pory nie przeprowadzono reprivatyzacji w znaczeniu dosłownym. Dawnym właścicielom przysługują – na mocy ustawy – rekompensaty wypłacane w bonach. Górną granicą rekompensaty jest wartość 5 mln

¹⁸ „Hungarian Economic Review” December 1994, s. 16.

¹⁹ *Privatization at the SPA in 1994. Situation Report*. Budapest 1994, s. 4.

forintów. Ustawa nie gwarantuje przy tym możliwości odkupienia za bony tej części majątku, która wcześniej została bezprawnie wywłaszczona. Bony uprawniają natomiast do nabycia ekwiwalentnego prywatyzowanego majątku.

2. STRATEGIA GOSPODARCZA RZĄDU

Na początku 1993 r. rząd zapowiadał, że będzie to rok przełomowy w wydobywaniu się gospodarki z recesji. Optymizm ten nie sprawdził się. Dowiodły tego wskaźniki ekonomiczne – mniejszy, ale jednak spadek PKB, kryzys w rolnictwie, załamanie eksportu, deficyt w handlu i deficyt bilansu płatniczego. Wzrosło zadłużenie zagraniczne. Do jasnej strony obrazu należą niewielki wzrost produkcji przemysłowej oraz malejące inflacja i bezrobocie.

Zarówno oficjalne prognozy rządowe, jak też niezależne szacunki gospodarcze, przewidywały, że w 1994 r. produkcja wzrośnie o około 3%, co w znacznym stopniu uzależnione było od rynków eksportowych. Zgodnie z tymi założeniami, eksport wyrobów przetworzonych miał wzrosnąć w granicach 5%, inwestycje krajowe – 8%, natomiast konsumpcja krajowa miała pozostać na nie zmienionym poziomie. Opracowany w sierpniu 1993 r. przez rząd Jozsefa Antalla program gospodarczy na 1994 r. powtórzył właściwie założenia przewidziane wcześniej na 1993 r., czyli: nieznaczny wzrost gospodarczy, ożywienie inwestycji, spadek inflacji (aczkolwiek w wolniejszym tempie), deficyt budżetowy nie przekraczający 5,6% PKB.

3. PRODUKCJA

W 1993 r. produkcja przemysłowa Węgier wzrosła o 4%, produkcja rolna spadła o 6%, hodowla zwierząt obniżyła się o 9%, natomiast inwestycje ogółem pozostały na nie zmienionym poziomie 626 mld forintów w porównaniu z 1992 r.

Wartość nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca w przeliczeniu na porównywalną walutę była na Węgrzech w 1993 r. czterokrotnie niższa niż w krajach Europy Zachodniej. Znamiennej cechą nakładów inwestycyjnych jest wzrost udziału nakładów na zakup maszyn i urządzeń, przy jednoczesnym silnym wzroście ich importu. Świadczy to o wyraźnym postępie w rekonstrukcji majątku produkcyjnego.

Produkcja budowlana po bardzo głębokim spadku w 1991 r. wzrosła w 1992 r., by ponownie obniżyć się w 1993 r. Liczba mieszkań oddawanych do użytku na 1000 mieszkańców spadła w okresie między lipcem 1993 r. a czerwcem 1994 r. o 58%.

Realne nakłady brutto na środki trwale rosły na Węgrzech od 1993 r. Do tego czasu ich udział w PKB od 1989 r. systematycznie spadał, zmniejszając się o 13%. W 1994 r. produkcja przemysłowa wzrosła o 9,2%. Złożyły się na to

dwa czynniki. Po pierwsze – dotychczasowe i spodziewane dalsze dewaluacje forinta spowodowały, że dla określonej liczby przedsiębiorstw eksport stał się opłacalny. Po drugie – w wielu gałęziach zaczęła się rozbudowywać sieć handlu hurtowego oraz sieć agencyjna, nastawione głównie na produkty krajowe. Kontynuowany też jest rozwój telekomunikacji. Niewiele natomiast można się spodziewać ze strony gałęzi usługowych, z wyjątkiem telekomunikacji. Można natomiast oczekiwać wzrostu w budownictwie, głównie dzięki inwestycjom infrastrukturalnym.

Z badań przeprowadzonych w 528 węgierskich firmach przemysłowych wynika, iż spodziewały się one w 1994 r. nieznacznego wzrostu produkcji. Jednocześnie jednak prognozowały pogorszenie ogólnej sytuacji gospodarczej kraju. Zakłady te wykorzystują zaledwie 72% swych mocy produkcyjnych, a 20% z nich nawet poniżej 50%²⁰.

4. HANDEL ZAGRANICZNY I BILANS PŁATNICZY

W 1993 r. eksport Węgier do krajów Unii Europejskiej wyniósł ogółem 4,146 mld USD, co stanowiło 46,5% globalnego eksportu. Oznaczało to 22,3-procentowy spadek eksportu do UE w porównaniu z 1992 r., podczas gdy spadek globalnego eksportu Węgier wyniósł w tym czasie 16,8%. Import z krajów UE w 1993 r. wzrósł o 6,5%, jednakże import ogółem wzrósł w tym czasie o 13,2%, powodując, że udział krajów UE w imporcie ogółem Węgier obniżył się z 42,8% w 1992 r. do 40,2% w 1993 r.

Eksport Węgier do Czech i Słowacji w 1993 r. wzrósł łącznie o 6,2%, do wysokości 459,4 mln USD, natomiast import pozostał w zasadzie na tym samym poziomie 649,7 mln USD. W rezultacie deficyt obrotów towarowych Węgier z krajami CEFTA zmniejszył się z 215,9 mln USD w 1992 r. do 190,3 mln USD w 1993 r.

W 1991 r. eksport do krajów rozwiniętych zwiększył się o 28%, a rok później o następne 10%. Jednak począwszy od jesieni 1992 r. nastąpił nieoczekiwany spadek eksportu do 75,9% poziomu 1991 r. Jednocześnie nastąpił wzrost wielkości importu o 4,7%, co przyczyniło się do niekorzystnego bilansu w węgierskim handlu zagranicznym. Największy spadek eksportu nastąpił do krajów UE – o 31%, mniejszy do krajów wschodnioeuropejskich – o 12,9%. Jednocześnie w 1993 r. – w porównaniu z rokiem poprzednim – nastąpił wzrost eksportu o 6,47% do grupy krajów „innych”.

Zmiany w węgierskim handlu zagranicznym wyraziły się również w strukturze towarowej eksportu i importu. Największy spadek eksportu wystąpił w grupie artykułów spożywczych (o 35,6%), w tym przede wszystkim w sprzedaży mięsa do krajów EWG (spowodowany wprowadzonym embargiem) oraz

²⁰ *Hungarian Business Brief*. Budapest, January 1995, s. 5.

artykułów trwałego użytku (o 32,7%). Wzrost wielkości eksportu zaznaczył się jedynie w grupie produktów energetycznych (o 7,6%). Wartość importu w 1993 r. była wyższa o 4,7% w porównaniu z rokiem poprzednim. Najbardziej wzrósł import z krajów rozwijających się – o 17,6%. Ich udział w węgierskim imporcie zwiększył się o 4,7%. Zwiększył się również import z byłego ZSRR – o 6,9%, a jego udział w całym imporcie węgierskim wzrósł z 16,8% w 1992 r. do 17,2% w 1993 r.

Nieznacznie wzrósł import z krajów uprzemysłowionych – o 3,9%, w tym z krajów *OECD* o 4% i *UE* o 2,9%. Jednakże udział tych grup krajów w węgierskim imporcie nie zwiększył się. Największy spadek wielkości importu nastąpił z krajów *EFTA* – o 6,9%. Ich udział w węgierskim imporcie obniżył się w latach 1992-1993 z 21% do 18,7%. Zmiany nastąpiły również w strukturze towarowej importu. Największy wzrost wystąpił w grupie maszyn i urządzeń. Zwiększyły się również zakupy węgierskie w grupie artykułów powszechnego użytku (o 6,7%) oraz artykułów rolno-spożywczych (o 7,6%).

W końcu 1993 r. zadłużenie zagraniczne Węgier brutto wyniosło 24,7 mld *USD* (netto 15,7 mld *USD*). W całym roku zadłużenie brutto wzrosło o 3,2 mld *USD*, netto zaś o 2,4 mld *USD*. Globalna kwota zaciągniętych przez firmy węgierskie kredytów zagranicznych wyniosła w 1993 r. blisko 1,8 mld *USD*²¹.

Według danych Węgierskiego Banku Narodowego, deficyt bilansu płatniczego w 1993 r. wyniósł 3455 mln *USD*, przy czym deficyt bilansu obrotów towarowych handlu zagranicznego wyniósł 3247 mln *USD*.

W 1993 r. napłynęło do Węgier ponad 8,6 mld *USD*, łącznie z kredytami zagranicznymi oraz bezpośrednimi inwestycjami kapitałowymi (2,2 mld *USD*). W 1994 r. przyływ kapitału szacowany był na 5,3-5,5 mld *USD*, w tym 1,5 mld *USD* bezpośredniego kapitału inwestycyjnego. Pierwsze miejsce wśród krajów-inwestorów zagranicznych zajmują Niemcy, które wyprzedziły pod tym względem zajmującą dotychczas pierwszą lokatę Austrię.

Opracowany został projekt nowego prawa dewizowego, w którym przewiduje się rozszerzenie uprawnień cudzoziemców do inwestowania na Węgrzech ich dochodów forintowych oraz do nabywania węgierskich obligacji państwowych. Władze rozważają także możliwość zmiany koszyka walut stanowiącego podstawę do ustalania kursu forinta. Obecnie koszyk ten składa się w równej części z *USD* i *DEM*. Dotychczas forint dewaluowany był za każdym razem, gdy stopa inflacji na Węgrzech była wyższa od stopy inflacji w USA i w Niemczech. W lutym 1994 r. forint zdewaluowany został o 2,6%. Celem tej dewaluacji było poprawienie konkurencyjności węgierskiego eksportu. Poprzednia dewaluacja forinta (o 1%) miała miejsce w styczniu tegoż roku. W całym 1993 r. forint zdewaluowany został w 5 ratach łącznie o 15%.

²¹ Informacja okresowa nr 4/94. Ambasada RP w Budapeszcie (BRH), Budapeszt 1994 (maszynopis).

W zakresie polityki kursowej Węgierski Bank Narodowy kontynuuje dotychczasową politykę dewaluacji forinta, służącą utrzymaniu konkurencyjności węgierskiego eksportu, przy jednoczesnym unikaniu poważniejszych efektów inflacyjnych.

5. INFLACJA

Stopa inflacji mierzona wskaźnikiem wzrostu cen detalicznych wyniosła na Węgrzech w 1994 r. 18,8%. W 1993 r. ceny wzrosły o 22,5%, a w 1992 o 35%. Oznacza to utrzymanie się spadkowej tendencji inflacji. Przeciętny roczny poziom cen zbytu artykułów przemysłowych wzrósł w 1993 r. – w porównaniu z 1992 r. – o 10,8%. Przeciętny poziom cen zbytu artykułów rolnych był w grudniu 1993 r. o 19,6% wyższy niż w grudniu 1992 r. W 1993 r. najsilniej, w stosunku do 1991 r., wzrosły ceny usług – o 56% (przy ogólnym wskaźniku inflacji 51%)²².

Przeciętna miesięczna płaca netto wyniosła w 1993 r. 18 901 forintów i była o 20% wyższa niż w 1992 r. Płace realne, uwzględniając stopę inflacji, były jednak w porównaniu z 1992 r. o 1,6% niższe.

6. ZATRUDNIENIE

Liczba ludności w wieku produkcyjnym zmniejszyła się w 1993 r. o 6% w porównaniu z 1992 r. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych wyniosła 632 tys. osób (12,1%) i była o 17% wyższa niż rok wcześniej. Od połowy 1993 r. liczba bezrobotnych systematycznie spadała. Na koniec 1994 r. wskaźnik bezrobocia osiągnął 11%. Najwyższy poziom bezrobocia występuje w okręgu Szabolcs-Szatmar-Bereg, najniższy w Budapeszcie.

Prognozy Narodowego Centrum Zatrudnienia szacują, że liczba zarejestrowanych bezrobotnych zmniejszy się w 1995 r. o 30 - 60 tys. osób, pozostając na poziomie 500 tys. Liczba ta nie uwzględnia 100 - 120 tys. osób nie zarejestrowanych, a rezygnujących z poszukiwania pracy z powodu przechodzenia na emeryturę lub z innych powodów. Ta „rezerwa” przesądza, zdaniem autorów prognozy, że liczba bezrobotnych nie będzie się zwiększać, mimo iż zatrudnienie w ciągu najbliższych dwóch lat zmniejszy się o 140 - 150 tys. osób²³.

VI. PROGNOZA DO 1996 R.

Obraz gospodarczy czterech państw Grupy Wyszehradzkiej jest zróżnicowany. W Polsce, notującej na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych najgłębszy spadek produkcji i poziomu PKB, wzrost gospodarczy

²² *Hungarian Business Brief*, op. cit., s. 4.

²³ *Ibidem*.

rozpoczął się najszybciej. Dynamicznie rozwija się także – zwłaszcza od 1993 r. – eksport. Świadczy to o głębokości i radykalizmie reform systemowych. Obciążeniem dla gospodarki jest wysoki poziom zadłużenia zagranicznego, zaś najtrudniejszym problemem do pokonania – obniżenie dwucyfrowej inflacji i bezrobocia, stanowiących główne koszty społeczne reform. W Czechach i na Słowacji punkt startu do reform wolnorynkowych był znacznie korzystniejszy. Stan gospodarki czechosłowackiej – mimo negatywnych zjawisk charakterystycznych w ogóle dla gospodarki centralnie zarządzanej – był na początku lat dziewięćdziesiątych stosunkowo zadowalający. Rozpad państwa stworzył problemy głównie dla Słowacji, która była w znacznym stopniu beneficjentem gospodarczym okresu federacji. Stosunkowo zrównoważony, ale powolny wzrost notuje gospodarka węgierska, gdzie problem inflacji i zadłużenia zagranicznego stanowią, podobnie jak w Polsce, główne źródła trudności.

Według ostatnich ocen *OECD* (tab. 5) w Czechach, Słowacji i Polsce występuje wzrost produkcji o stałej, zrównoważonej tendencji. Tylko na Węgrzech wzrost ten ma charakter umiarkowany. Zwiększa się także eksport do krajów zachodnich. Produkcja przemysłowa wzrosła w latach 1994-1995 na Węgrzech, w Polsce i na Słowacji w granicach 5-10%, w Czechach zaś w granicach 2-3%.

TABELA 5

Prognozy gospodarcze OECD dla Polski, Czech, Słowacji i Węgier

Państwa	1995	1996
Polska		
inflacja (%)	23	18
produkcja (%)	5,0	5,0
bezrobocie (%)	16,0	15,0
bilans płatniczy (mld USD)	-1,5	-1,9
Czechy		
inflacja (%)	9	7
produkcja (%)	4,0	5,0
bezrobocie (%)	4,0	4,5
bilans płatniczy (mld USD)	+0,4	+0,2
Słowacja		
inflacja (%)	12	8
produkcja (%)	4,0	5,0
bezrobocie (%)	13,0	11,0
bilans płatniczy (mld USD)	-0,4	-0,3
Węgry		
inflacja (%)	17	12
produkcja (%)	0,5	1,0
bezrobocie (%)	11,5	11,0
bilans płatniczy (mld USD)	-2,8	-2,5

Źródło: „Życie Gospodarcze” nr 1/1995.

Dobre wyniki w eksporcie, zwłaszcza do krajów zachodnich, notują Polska i Słowacja. Zwiększenie eksportu w tym kierunku wyniosło w obu krajach około 20%. Eksport węgierski wzrósł w ciągu pierwszych ośmiu miesięcy 1994 r. o 12%, co po głębokim spadku w 1993 r. było znacznym osiągnięciem. W ciągu pierwszych pięciu miesięcy 1994 r. eksport Czech do krajów *OECD* wzrósł o 20%.

Po głębokim spadku produkcji we wczesnej fazie przekształceń gospodarczych w Polsce, Czechach i na Węgrzech wzrosły inwestycje. W Polsce i Czechach inwestowano przede wszystkim w maszyny i wyposażenie fabryk. Na Węgrzech wzrost gospodarczy wynikał głównie z prowadzenia robót publicznych.

Władze wszystkich czterech krajów, aby zmniejszyć tempo wzrostu konsumpcji, podjęły wiele przedsięwzięć. Należą do nich: kontrola płac, wysokie stopy procentowe, wprowadzenie podatku *VAT* i w niektórych przypadkach podatkowe ulgi inwestycyjne. Bezrobocie znacząco spadło w Czechach, natomiast w Polsce pozostało nadal wysokie.

Niewielkie obniżenie wskaźnika inflacji zanotowały w 1994 r.: Polska (32,2% z 35,3% w 1993 r.) i Węgry (18,8% z 22,5% w 1993 r.). Zdecydowanie obniżyła się natomiast inflacja w Czechach (do 10%) i na Słowacji (do 13,4%), jednakże w obu tych krajach w 1993 r. zanotowano jej wzrost w porównaniu z 1992 r. (w Czechach z 11% do 21%, na Słowacji z 10% do 25%).

Wzrost eksportu i eliminacja importu szczególnie drogich towarów dopomogły w poprawie bilansu płatniczego w Czechach, na Słowacji i w Polsce. Jedynie na Węgrzech deficyt handlu zagranicznego rośnie – w pierwszej połowie 1994 r. osiągnął 2 mld *USD*.

Tempo rozwoju gospodarczego Czech, Słowacji i Węgier jest, z racji mniejszego zaawansowania reform, wolniejsze niż Polski. Kraje te, dzięki mniejszemu radykalizmowi reform, unikają też jednak części kosztów społecznych transformacji. Na dłuższą metę problem tempa wzrostu gospodarczego i rozwoju eksportu wydaje się jednak mieć znaczenie decydujące.